

לעילוי נשמת
 יומטוב בן אסתר ז"ל
 שרה בת הוטה ז"ל
 ת.נ.צ.ב.ה

המבול, סדום, פילגש בגבעה ... ואנחנו !?

עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

משפט וצדק, ותמלא הארץ חמס, שהוא עשות עול נגד חברו וגזל משפט וצדק במה שנוגע בין אדם לחברו: (יב) וירא. ונגד החלק הבהמי שבזה עכ"פ צריך שישמרו הדת הטבעי ומצות שהטבע מחייבתו כמו הרציחה ולקחת נשי חבריהם בחזקה וכדומה, אמר שראה אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר אף את דרכו הטבעי. ... (יג) ויאמר אלהים לנח. יספר כי כאשר גלה ה' לנח שרעונו לאבד את הכרם שנשחת כדי להציל את האשכול האחד שנמצא בו תירוש שהוא נח וביתו. כי ראה שא"א עוד לתקנם ולהחזירם למוטב אחר שנשחתו בשלשה חלקיהם, אומר כי עקר מה שבא לפני קץ כל בשר וכליון הכללי, הוא ע"י שמלאה הארץ חמס. כי במה שנשחתו מצד הדת הטבעי או מצד הדת האלהי ההשחתה נוגעת אל כל איש בפ"ע לא אל הכלל, אבל מה שמלאה הארץ חמס, שהוא ביטול הדת הנימוסי, שעל ידו יתקשר הקבוץ המדיני שיהיה כלל הקבוץ כגוף אחד עוזרים זל"ז ושומרים החוקים המוכרחים שיתקיים כללותם, זה השחתת הכלל, ומצד זה בא לפני קץ כל בשר להשחית את הכלל, והנני משחיתם את הארץ. שיתבאר לקמן שע"י המבול נשתנה טבע הארץ וכל יסודותיה, עד שמאז נחלש כח הגוף והחומר. ולכן נתקצרו השנים ולא עמדו עוד ענקים ורפאים אשר יתנו חתיתם בארץ החיים, עד שגם הארץ נשחתה עמהם ונשתנה טבעה וטבע האויר והמזונות מחוזק לחולשה, ור"ל הנני משחיתם ומשחית את הארץ.

6. מלבי"ם בראשית ט', י"ט
 שלש האלה בני נח. כי כתות האנשים שעמדו בעולם מבני נח יתחלקו לשלשה, יש אנשים שיבחרו בחיים השכליים להתהלך לפני ה' ולעסוק בעיון ובמושכלות ובחכמה ואמונה והוא הטוב, וזה היה מדרתו של שם, ויש אנשים מדינים שיבחרו לחיות חיים המדינים תחת נמוסים ישרים שהוא המועיל, וזה היה מדרתו של יפת, ויש אנשים בהמיים שיחיו חיי התאוות והתשוקות הרעות כבהמות וזה הערב, וזה היה מדרתו של חם.

7. מלבי"ם בראשית י"ה, כ'–כ"א
 (כ) ויאמר ה'. עפ"ז אמר למלאכיו במעמד אברהם שישמע משפט ה' וטעם גזר דינו, [א] זעקת סדום ר"ל שהם חטאו חטאים רבים בין אדם לחבירו שע"ז עולה צעקת הדלים

4. שופטים י"ט, כ"ב–כ"ה
 (כב) הָמָּה מִיִּטְבִּיבִים אֶת לִבָּם וְהִנֵּה אֲנָשִׁי הָעִיר אֲנָשִׁי בְנֵי בְלִיעֵל נִסְבּוּ אֶת הַבַּיִת מִתְדַפְּקִים עַל הַדֶּלֶת וַיֹּאמְרוּ אֶל הָאִישׁ בְּעַל הַבַּיִת הַזֶּה לָאֵמֶר הוֹצֵא אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּא אֵל בֵּיתְךָ וְנָדְעוּנוּ: (כג) וַיֵּצֵא אֶלְיָהֶם הָאִישׁ בְּעַל הַבַּיִת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵל אֲחִי אֵל תִּרְעוּ נָא אַחֲרַי אֲשֶׁר בָּא הָאִישׁ הַזֶּה אֵל בֵּיתִי אֵל תַּעֲשׂוּ אֶת הַנְּבִלָה הַזֹּאת: (כד) הִנֵּה בְתִי הַבְּתוּלָה וּפְלִיגְשָׁהּ אוֹצִיָּאהָ נָא אוֹתָם וְעִנוּ אוֹתָם וְעִשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם וְלֹאִישׁ הַזֶּה לֹא תַעֲשׂוּ דָבָר הַנְּבִלָה הַזֹּאת: (כה) וְלֹא אָבוּ הָאֲנָשִׁים לִשְׁמַע לוֹ וַיַּחֲזֹק הָאִישׁ בְּפִילְגָשׁוֹ וַיֵּצֵא אֶלְיָהֶם הַחוּץ וַיִּדְעוּ אוֹתָהּ וַיַּתְעַלְלוּ בָּהּ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר וַיִּשְׁלַחֶהָ בְּעֹלוֹת הַשָּׁחַר:

5. מלבי"ם בראשית ו', ט'–י"ג
 (ט) אלה תולדות נח. האדם יוליד ג' מיני תולדות, כי כל כח הנמצא במציאות בהכרח מוליד ופורה, והאדם יתראו בו ג' מיני כחות. א] הדבר שבו יתדמה האדם אל יתר בע"ח, שהוא גופו הבהמי, ותולדותיו הם בנים ובנות לקיום המין. ב] הדבר שבו הוא אלהי, והוא נפשו הרוחנית האלהית, ותולדותיה הם המושכלות שישכיל ע"י השכל העיוני לדעת את ה' ולהכיר האמתיות. ג] הדבר שבו יתחברו שני החלקים הנפש והגויה שמצד זה הוא חי מדבר, ותולדותיו מצד זה יוליד ע"י השכל המעשי לעשות צדק בין אדם לחברו ולנצור ארחות משפט וצדק ויושר, וז"ש שנח הוליד תולדות בשלשה חלקיו, מצד שהוא חי מדבר שמצד זה הוא מדיני בטבע היה צדיק, שזה כולל ההנהגה הטובה בין אדם לאדם, וגם היה איש תמים, ... שגדר התמימות הוא שיעשה כל מעשיו שלא לשם פניה חיצונית מאהבת עצמו, ... רק מאהבת הצדק בעצמו ולשם ה' בלבד, ... ומצד נשמתו הרוחנית הוליד תולדות במה שאת האלהים התהלך נח, שהוא נח השני האלהי דבק באלהים להשכיל דרכיו ואורחותיו ועניני האלהות בשכלו העיוני ... ומצד גופו הבהמי:

(י) ויולד נח, הוליד תולדות לקיום המין שלשה בנים. אולם גם בשלשה בנים שהוליד נרשמו ג' חלקיו אלה:
 (יא) ותשחת. לעומת זה אמר שבני דורו נשחתו בשלשה חלקים אלה. נגד החלק הרוחני האלהי שנח התהלך את האלהים, נשחתה הארץ לפני האלהים בהשחתת הדעות והאמונות, ונגד החלק שנקרא חי מדבר שאמר על נח צדיק תמים היה, שעשה

1. בראשית ו', ט'–י"ג
 (ט) אֵלֶּה תוֹלְדוֹתָיו זֶה נִזְוֹ אִישׁ צָדִיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתָּיו אֶת הָאֱלֹהִים הַתְּהִלָּה זֶה: (י) ויולד ז"ו שלשה בניו את שם את זם ואת יפת: (יא) ותשונות הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ זמס: (יב) וירא אלהים את הארץ והנה נשונתה כי השונות כל בשר את דרכו על הארץ: (יג) ויאמר אלהים לז"ו קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ זמס מפניהם והנני משונותם את הארץ:

2. בראשית ט', י"א–ט"ז
 (יא) ... ולא יהיה עוד מבול לשונות הארץ: ... (טו) ... ולא יהיה עוד המים למבול לשונות כל בשר:

3. בראשית י"ז, כ"ג–כ"ט
 (כ) ויאמר יהוה זעקת סדום ועמורה כי רבה וזוטאתם כי כבדה מאד: (כא) ארדה נא ואראה הפצעקתה הבאה אלי ועשו כלה ואם לא ארעה: ... (א) ויבאו שני המלאכים סדמה בערב ולוט ישב בשער סדום וירא לוט ויקם לקראתם וישתחוו אפים ארצה: (ב) ויאמר הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורוצנו רגליכם והשכמתם והלכתם לדרךכם ויאמרו לא כי ברזוב גלין: (ג) ויפצרו בם מאד ויסרו אליו ויבאו אל ביתו ויעשו להם משתה ומצות אפה ויאכלו: (ד) טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום נסבו על הבית מנער ועד זקן כל העם מקצה: (ה) ויקראו אל לוט ויאמרו לו איה האנשים אשר באו אליה הלילה הוציאם אלינו ונדעה אתם: (ו) ויצא אלהם לוט הפתוה והדלת סגר אזוריו: (ז) ויאמר אל נא אזני תרעו: (ח) הנה נא לי שתי בנות אשר לא ידעו איש אוציאה נא אתהן אליכם ועשו להן כטוב בעיניכם רק לאנשים האל אל תעשו דבר כי על כן באו בצל קרתי: (ט) ויאמרו גשי הלאה ויאמרו האזור בא לגור וישפט שפוט עתה זרע לך מהם ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת: ... (יג) כי משונותים אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פני יהוה וישלחנו יהוה לשונותה: ... (כט) ויהי בשונות אלהים את ערי הכפר ...

והנעשקים וה' עושה משפט לעשוקים. ב] חטאתם ביתר ענינים כבדה מאד באיכות החטא ע"ז וגיע, בענין שיש רבוי הכמות ורבוי האיכות:

(בא) ארדה נא. בכל זה עדן לא נחתם גזר דינם עד שאשלח לשם מלאכי לראות את מעשיהם שם במקום הרשע, כי בזה נעלה משפט ה' ממשפט בני אדם, ... שמשפט ה' נבדל ממשפט בני אדם תחת השמש, שבמשפט בני אדם לא יביטו רק על המעשה לבדה, וכפי המעשה יחרצו את הדין, ... אבל במשפט האלהים יביט על הצדיק ועל הרשע, ר"ל יבחן את הפועל את הרשע ותכונתו, וגם יבחן את העת באיזה עת הרשיע וענין החפץ של הפועל שעז"א כי עת לכל חפץ, וגם יביט על כל המעשה בכללו, ובצדוק המקום שנעשה המעשה רגל עובר אורח מארצם וענו את העוברים בתועבת רצה, ויד עני ואביון לא החזיקו, לפי מה שעלה זעקת הנעשקים למרום היו חייבים כליה, אבל ברדת השופט העליון למטה להשקיף על תכונת נפש הפועל, יביט אם הם בטבעם כיליים שלא השליטם האלהים לאכול מעשרם ועי"כ קפצו ידם מתת לדל, או אם רבו אורחים עניים כארבה לרוב, או אם הוא עת רעב, או אם הוא עת מלחמה שאז יקפידו שלא יעברו זרים לרגל את ארצם, או שמה שיענו את האורחים במשכב תועבה הוא מפני תאותם כמו שהיו בגבעה, או שלא יכלאו רק רגלי אורחים עניים לא רגלי אורחים עשירים שאין שואלים מהם מאומה, וכדומה, שכ"ז יקל ענשם ... ועז"א ארדה נא ואראה ואז כשאביט על תכונת הפועלים והעת ויתר ענינים ואראה שכבעקתה הבאה אלי עשו שגם למטה נמצאו כל אלה לדוע, אז כלה היה הפקודה שיעשו כלה ויהפכו משרש ערים, ואם לא אם למטה ימצאו ענינים המקטינים רשעתם לפי תכונת העושים ומקומם וזמנם ויתר פרטים, אז אדעה ואשגיח איך להענישם ולא אעשה כלה:

8. מלבי"ם בראשית י"ט, א-ט'

(א) ויבאו. כבר בארתי בפ' שופטים סי' י"ט מטעם חקרי לב, ההבדל שבין בעלי הגבעה ובין אנשי סדום, שאנשי הגבעה לא היה זה אצלם לנימוס ולחק שלא יעבור זר בעירם, רק מה שלא אספו את האורח הביתה היה מפני שהיו כילים וצרי עין, ומה שרצו לבעול אותו היה מפני תאותם לבד, אבל אנשי סדום חקקו להם חוקי און והיה זה אצלם לנימוס קבוע, שמי שיחונן עני ואביון או דלתו לאדם יפתח ענוש יענוש, והאורח העובר דרך ארצם יענו אותו דרך עונש כדי לכלא רגל זרים מארצם, בענין שחטאם היה מצד השכל כי חקקו להם חקים לא טובים ומשפטים כל יחיו בהם חיי המדינות, וקבלו אותם

עליהם ועל זרעם חקקים טובים ומשפטים צדיקים, עד ששכלם היה במעל הזה וחוטא כזה לא ירפא לעולם, וספר פה כי בשלוח ה' מלאכיו לדקדק על שרש חטאם, באו סדומה בערב, כי אם היו באים ביום היה להם טענה עליהם שעברו על חוקי סדום שלא ילין גר בעירם, אבל כשבאו בלילה עוברים דרך העיר לנסוע הלאה והלילה עכבם מלכת לא עברו חק כי אנוסים הם. ב] כי לוט היה יושב בשער סדום שהיה שופט עליהם, שהשופט היה יושב בשער העיר, ואחר שהשופט קבלם אל ביתו לא עברו חק, כי הממונה על חוקי המדינה הוא התיר להם לינה זאת. ג] שהם לא התקרבו אל לוט שיראה כאלו מבקשים שיתן להם אכסניא, רק הוא ראה אותם מרחוק ויקם לקראתם:

(ב) ויאמרו. ד] שלא הולכים בשוקים וברחובות כפורץ גדר המדינה בפרהסיא, רק אמר סורו נא אל בית עבדכם, ובמדרש עקמו את הדרך לעבור באפלה במקום אין רואים. ה] שאמר שילינו ואחיב ירחצו רגלם באופן שיהיו מזומנים לדרך באבק רגליהם ולא ירחצו רק בהליכתם, שיחשב כאלו עודם בדרך (וכוונת לוט היה להעלים מבני העיר ושבים יראום יאמר שזה מקרוב באו). ו] שהתנה שילכו לדרךם בהשכמה. ז] שהם לא רצו לסור אל ביתו ויאמרו כי ברחוב נלין בל יעברו את חוקי המדינה:

(ג) ויפצרו. ולא סרו אל ביתו עד אחר ההפצרה, לפי"ל לא חטאו האורחים מאומה, וכן מה שעשה להם משתה זה היה אחר שהיו בביתו שאז היו מוכרחים לאכול, שכל מה שיאמר בע"ה עשה, ואנשי סדום לא נודע להם שהאכיל אותם כמ"ש:

(ד) טרם ישכבו. שלא באו לשם בעת האוכל רק לפני שכבתם, ולא ידעו כלל שעברו על תקנתם לאכול שם. ח] ואנשי העיר אנשי סדום מה שנסבו את הבית היה מפני שהם אנשי סדום ובאו לעשות נקמה על שעברו על נימוסי סדום לעבור דרך עירם. ט] נסבו על הבית בפלגש בגבעה כתיב נסבו את הבית, ופה כתיב על הבית שמורה שבאו דרך מצוד ומלחמה. י] שם כתיב ואנשי העיר אנשי בליעל נסבו את הבית שרק אנשי בליעל עשו זאת ופה כתיב מנער ועד זקן, שלא נשאר איש בעיר שלא השתתף בנבלה הזאת, ...

(ו) ויצא. והדלת סגר אחריו גם בזה נבדל ממעשה הגבעה ששם יצא בעה"ב אליהם ולא סגר הדלת, אבל לוט ידע כי באו דרך רצה, ושם אמר להם אל תעשו את דבר הנבלה הזאת, כי היה שכלם שלם לדעת שהיא נבלה רק תאותם גברה על שכלם, לא כן בסדום שלא עשו זה מצד התאוה:

(ז-ח) ויאמר. אמר להם אם כונתכם להרע לאנשים אבקש אל תרעו להם, ואם כונתכם מצד התאוה הנה נא לי שתי בנות וכו'. ...

(ט) ויאמרו גש הלאה. לא התרצו בכך כי לא היה זה מצד תאותם רק מצד נמוסיהם הנשחתות שלא כמו בגבעה שהיה רק מצד התאוה ונתרצו בפלגשו, ויאמרו האחד בא לגור, אמרו לו, הנה הגר שמניחים אותו לגור במדינה והוא עובר על חוקי המדינה ענוש יותר גדול מן האזרח העובר על חוקי הארץ, בפרט במקום שאין מניחים לשום גר להתאחו בתוכם ואחר השיג רשיון לגור בתוכם ועבר חק ונימוס שענושו כבר יותר, וז"ש האחד בא לגור. זאת שנית השופט העובר על נמוסי המדינה ענוש יותר קשה מן ההדיוט העובר, כי הוא ממונה להשגיח על החקים בל יפרו, וכ"ש אתה שאתה הגר האחד שהשיג רשיון לגור, וגם אתה שופט כמ"ש וישפוט שפוט, ועתה נרע לך מהם, כי מגיע לך עונש כבר, ועי"כ ויפצרו באיש בלוט, התחילו להפציר דברים על לוט ולא היה עוד בעיניהם כשר ושופט רק כאיש הדיוט, שעז"א באיש בלוט, וגם דחפוהו ממקומו שעמד אצל הדלת ויגשו לשיבור הדלת.

9. עין אי"ה שבת ב', ד', א'

אמר רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי ... כלל גדול הוא, שדברים שהם קטנים במעלתם בעניני ההשלמה האנושית הם קדומים בזמנם, והמעלות העליונות שהן גדולות במעלה הן מאוחרות בזמן, מפני שהמעלה הקודמת, שהיא כמו בסיס לה, צריכה להקדם. והנה התפילין הם ברית מיוחדת לישראל, עדות על התיחדותם המצויינת בתור "ממלכת כהנים וגוי קדוש", אשר הפליא אדון כל ב"ה אותם מכל העמים אשר על פני האדמה, עי"כ הדרכתם ומוסרם הוא יותר נשגב ויותר נעלה מההדרכה הנתבעת מכל עם ולשון, ו"לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום". אבל מעלת הדרך ארץ הטבעית, טהרת המדות, בנטיה נקיה אל הצדק והיושר המוחש והמורגש ושנאת הרשע והעול במדה הגלויה, זאת היא נחלת כל האדם אשר על פני האדמה, וכלל תורת בני נח הנם יסודי המוסר הטבעי. ... עי"כ מי יוכל לעלות אל הר ד' להתיחד במוסר הנשגב והעליון הנרצה עי"פ הקדושה העליונה המכוונת בתפילין, רק מי שגופו נקי, שהמוסר הטבעי כבר קנוי לו כראוי, ולא הפסידו במעשים רעים ומדות עכורות ורעות, שהם תועבה לאדם שלם מצד צורתו האנושית. כיון שהמוסר הטבעי, המוסר הגופני, נכבש לפניו, צריך הוא בתור אדם מישראל, העומד להיות שם ד' נקרא עליו, להתעלות במוסר עליון הנובע עי"פ עומק הקדושה העליונה, שתגלה עי" קדושתן של ישראל והתיחדותן. ... אבל לא יחשוב איש, שיוכל לעלות למעלת המוסר האלהי, ובלבו תהיה חלאתו, להיות נוטה לכל דבר של השחתה מוסרית, המונחת בטבעו של אדם.